

YOSHLAR ORASIDA MAFKURAVIY OG‘ISHLARNING ERTA DIAGNOSTIKASI VA PROFILAKTICASINING PSIXOLOGIK- HUQUQIY MODELI

YUSUPOV MASHXURBEK ARIFJANOVICH
ANDIJON DAVLAT TEXNIKA INSTITUTI PSIXOLOGI

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada yoshlar orasida mafkuraviy og‘ishlarning paydo bo‘lish mexanizmlari va ularning erta bosqichda aniqlanishi masalalari psixologik va huquqiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda shaxs ongining shakllanish jarayoni, emotsional-psixologik holatdagi o‘zgarishlar hamda ijtimoiy muhitning ta’siri asosiy omillar sifatida ko‘rib chiqiladi.

Maqolada yoshlarning axborot oqimiga tez kirib borishi, internet va ijtimoiy tarmoqlardagi turli g‘oyaviy ta’sirlar ularning dunyoqarashiga qanday ta’sir qilishi ilmiy jihatdan yoritiladi. Ayniqsa, shaxsning psixologik zaiflik davrlari, ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar va guruh ta’siriga beriluvchanlik mafkuraviy og‘ishlar uchun qulay sharoit yaratishi asoslab beriladi.

Shuningdek, huquqiy tizimning profilaktik imkoniyatlari, ta’lim muassasalari va oila institutining hamkorlikdagi roli muhim komponent sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqot yakunida yoshlar orasida xavf guruhlarini erta aniqlash, psixologik kuzatuv tizimini yo‘lga qo‘yish hamda huquqiy-ijtimoiy profilaktika choralarini integratsiyalashga asoslangan model taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: Yoshlar psixologiyasi, mafkuraviy og‘ish, radikal g‘oyalar, erta diagnostika, xavf guruhlarini, psixologik profilaktika, huquqiy mexanizmlar, ijtimoiy ta’sir, axborot xavfsizligi, internet muhit, tanqidiy fikrlash, shaxsiy identifikatsiya, tarbiya tizimi, ijtimoiy moslashuv, preventiv yondashuv, davlat siyosati.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются механизмы формирования идеологических отклонений среди молодежи, а также вопросы их ранней диагностики на основе психологического и правового подходов. Рассматриваются процессы становления сознания личности, изменения в эмоционально-психологическом состоянии и влияние социальной среды как ключевые факторы.

Особое внимание уделяется влиянию информационного потока, интернета и социальных сетей на мировоззрение молодежи. Обосновывается, что периоды психологической уязвимости, трудности социальной адаптации и склонность к групповому влиянию создают благоприятные условия для формирования идеологических отклонений.

Также анализируются профилактические возможности правовой системы, а важная роль отводится взаимодействию образовательных учреждений и института семьи. В заключении предлагается модель, основанная на раннем выявлении групп риска, внедрении системы психологического мониторинга и интеграции правовых и социальных профилактических мер.

Ключевые слова: Молодежная психология, идеологические отклонения, радикальные идеи, ранняя диагностика, группы риска, психологическая профилактика, правовые механизмы, социальное влияние, информационная безопасность, интернет-среда, критическое мышление, личностная идентификация, система воспитания, социальная адаптация, превентивный подход, государственная политика.

ABSTRACT

This article analyzes the mechanisms of ideological deviations among young people and the issues of their early diagnosis based on psychological and legal approaches. The study examines personality development processes, changes in

emotional and psychological states, and the influence of the social environment as key factors.

Special attention is given to the impact of information flow, the internet, and social networks on youth worldviews. It is substantiated that periods of psychological vulnerability, difficulties in social adaptation, and susceptibility to group influence create favorable conditions for the development of ideological deviations.

The article also explores the preventive potential of the legal system, emphasizing the important role of cooperation between educational institutions and the family. In conclusion, a model is proposed based on early identification of risk groups, implementation of psychological monitoring systems, and integration of legal and social preventive measures.

Keywords: Youth psychology, ideological deviation, radical ideas, early diagnosis, risk groups, psychological prevention, legal mechanisms, social influence, information security, internet environment, critical thinking, personal identity, education system, social adaptation, preventive approach, public policy.

KIRISH

Yoshlar jamiyatning kelajagini belgilovchi asosiy kuch hisoblanadi. Ularning dunyoqarashi, qadriyatlari va xulq-atvori qanday shakllansa, jamiyatning ertangi ijtimoiy barqarorligi ham shunga bog‘liq bo‘ladi. Shu sababli yoshlar ongiga ta’sir qiluvchi omillarni chuqur o‘rganish bugungi kun ilmiy va amaliy ehtiyojlaridan biri hisoblanadi.

Hozirgi global axborotlashuv davrida internet va ijtimoiy tarmoqlar yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylangan. Bu platformalar bir tomondan bilim olish, muloqot qilish va rivojlanish uchun keng imkoniyat yaratadi, boshqa tomondan esa turli g‘oyaviy ta’sirlar, manipulyatsiya, noto‘g‘ri axborot va radikal qarashlarning tez tarqalishiga ham sharoit yaratmoqda. Ayniqsa, psixologik jihatdan shakllanish bosqichida bo‘lgan yoshlar bunday ta’sirlarga nisbatan sezgirroq bo‘ladi.

Mafkuraviy og‘ish tushunchasi shaxsning jamiyat tomonidan qabul qilingan asosiy qadriyatlar tizimidan asta-sekin uzoqlashishi, ekstremal, biryoqlama yoki ijtimoiy muvozanatga zid qarashlarni qabul qilishi va shu asosda uning fikrlash hamda xulq-atvorida o‘zgarishlar yuzaga kelishi sifatida talqin qilinadi. Bu jarayon birdaniga yuz bermaydi, balki kichik psixologik o‘zgarishlar, ijtimoiy muhit ta’siri va axborot oqimi orqali bosqichma-bosqich shakllanadi.

Bugungi kunda eng dolzarb muammolardan biri mafkuraviy og‘ishlarni erta bosqichda aniqlash mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligidir. Amaliyotda ko‘plab hollarda muammo chuqurlashgandan keyingina unga e’tibor qaratiladi. Bu esa profilaktik yondashuvning zaifligini ko‘rsatadi. Natijada ijtimoiy, psixologik va huquqiy oqibatlar yanada og‘irlashadi.

Shu nuqtayi nazardan, mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi yoshlar orasida mafkuraviy og‘ishlarning shakllanish jarayonini psixologik va huquqiy yondashuvlar asosida tahlil qilish hamda ularni erta aniqlash va oldini olishga qaratilgan samarali modelni ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- mafkuraviy og‘ish tushunchasining nazariy asoslarini aniqlash va ilmiy tahlil qilish;
- uning shakllanishiga ta’sir etuvchi psixologik omillarni (emotsional beqarorlik, identifikatsiya muammolari, ijtimoiy bosim) o‘rganish;
- ijtimoiy omillarni (oila muhiti, tengdoshlar guruhi, internet ta’siri) tizimli tahlil qilish;
- huquqiy profilaktika mexanizmlarining amaldagi holatini baholash;
- erta diagnostika uchun xavf belgilarini aniqlash mezonlarini ishlab chiqish;
- psixologik va huquqiy yondashuvlarni integratsiyalashgan profilaktika modelini taklif etish.

Mazkur kirish qismi tadqiqotning nazariy asosini shakllantiradi va keyingi bo‘limlarda muammoni chuqur tahlil qilish uchun metodologik yo‘nalish beradi.

MAFKURAVIY OG‘ISH TUSHUNCHASINING NAZARIY ASOSLARI

Mafkura — bu jamiyat yoki alohida guruhning dunyoni, ijtimoiy hayotni va insonning o‘rnini tushuntirib beruvchi qarashlar tizimidir. U qadriyatlar, maqsadlar va ijtimoiy yo‘nalishni belgilaydi. Mafkura ko‘pincha shaxsning “nima to‘g‘ri, nima noto‘g‘ri” degan ichki mezonlarini shakllantiradi.

Ideologiya esa kengroq ilmiy tushunchada ma’lum ijtimoiy, siyosiy yoki iqtisodiy manfaatlarni ifodalovchi g‘oyalar tizimi sifatida qaraladi. U ko‘pincha mafkuraga nisbatan ko‘proq tashkiliy va siyosiy xarakterga ega bo‘ladi. Oddiy qilib aytganda, mafkura shaxs ongida shakllansa, ideologiya ko‘proq tizim va institutlar darajasida ishlaydi.

Mafkuraviy og‘ish — bu shaxsning jamiyatda umumiy qabul qilingan qadriyatlar tizimidan sezilarli darajada uzoqlashishi, biryoqlama, keskin yoki ekstremal qarashlarni qabul qilishi va shu asosda fikrlash hamda xulq-atvorida barqaror o‘zgarishlarning yuzaga kelishi jarayonidir. Bu holat odatda birdaniga paydo bo‘lmaydi. U bosqichma-bosqich rivojlanadi:

- avval fikrlar o‘zgaradi,
- keyin muloqot doirasi torayadi,
- so‘ng xulq-atvor va qarorlar tizimi o‘zgaradi.

Yoshlar psixologiyasi bu jarayonda eng sezgir bosqich hisoblanadi. Chunki bu davrda shaxs o‘z “men”ini shakllantiradi va tashqi ta’sirlarga nisbatan ochiq bo‘ladi.

Xavfli psixologik o‘zgarishlar quyidagilar orqali namoyon bo‘lishi mumkin:

• o‘z fikriga haddan tashqari yopishib olish yoki boshqalarning fikrini butunlay rad etish

- ijtimoiy ajralish va muloqotdan qochish
- “biz va ular” tarzidagi keskin qarashlar
- emotsional beqarorlik va tez ta’sirlanish
- guruh bosimiga haddan tashqari moslashish

Bu belgilar har doim ham mafkuraviy og‘ish degani emas, lekin xavf signali sifatida qaraladi.

Radikalizatsiya — bu shaxsning asta-sekin ekstremal qarashlarga moyillashishi jarayoni bo‘lib, u ko‘pincha axborot va ijtimoiy muhit orqali kuchayadi. Bu jarayonda insonning tanqidiy fikrlashi zaiflashadi va u muqobil fikrlarni qabul qilmay qo‘yadi.

Manipulyatsiya esa ongni yashirin boshqarish usulidir. U quyidagi mexanizmlar orqali ishlaydi:

- hissiyotlarga ta’sir qilish (qo‘rquv, g‘azab, achinish)
- noto‘g‘ri yoki keskin soddalashtirilgan axborot berish
- “dushman obrazini” yaratish
- ijtimoiy tarmoqlarda algoritmik takrorlash orqali fikrni mustahkamlash
- guruhga tegishlilik hissini sun’iy kuchaytirish

Bu ikki jarayon birga ishlaganda, shaxs asta-sekin real ijtimoiy muhitdan uzoqlashib, yopiq g‘oyaviy tizim ichiga kirib qolishi mumkin.

MAFKURAVIY OG‘ISHLARNING KELIB CHIQUISH OMILLARI

Mafkuraviy og‘ishlar bitta sabab bilan paydo bo‘ladigan hodisa emas. Bu jarayon bir vaqtning o‘zida shaxs psixologiyasi, ijtimoiy muhit va institutsional tizimlardagi bo‘shliqlar ta’sirida shakllanadi. Shu sababli uni tushunishda har bir omil alohida emas, balki o‘zaro bog‘liq tizim sifatida ko‘rib chiqish muhimdir.

Psixologik omillar ichida eng muhimlaridan biri o‘zini tasdiqlash ehtiyojidir. Yosh davrida shaxs o‘z identitetini shakllantirish bosqichida bo‘ladi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishga intiladi. Agar bu ehtiyoj sog‘lom yo‘l bilan qondirilmasa, u keskin yoki radikal fikrlar orqali e’tibor qozonishga harakat qilishi mumkin. Bu holat shaxsni ekstremal g‘oyalarga nisbatan sezgir qiladi. Emotsional beqarorlik ham muhim omil hisoblanadi. Stress, oilaviy muammolar yoki shaxsiy muvaffaqiyatsizliklar natijasida hissiy barqarorlik pasayadi va shaxs tez ta’sirlanadigan holatga o‘tadi. Bunday vaziyatda radikal g‘oyalar unga sodda va

“aniq javob” sifatida ko‘rinishi mumkin. Ijtimoiy izolyatsiya esa shaxsni real muloqotdan uzoqlashtiradi, uni yopiq axborot muhitiga kirib qolishiga olib keladi va tanqidiy fikrlashni susaytiradi.

Ijtimoiy omillar ham mafkuraviy og‘ishlarning shakllanishida kuchli rol o‘ynaydi. Oila nazoratining zaifligi shaxsning dastlabki tarbiya va qadriyatlar tizimidan yetarli darajada foydalanmasligiga olib keladi. Ota-ona bilan muloqotning sustligi yoki nazoratning yo‘qligi yoshni tashqi muhitga to‘liq bog‘lab qo‘yadi. Tengdoshlar ta’siri esa yoshlar uchun juda muhim ijtimoiy bosim hisoblanadi. Guruh ichidagi fikrlar va qadriyatlar ko‘pincha individual qarashlardan ustun keladi va shaxs o‘zini guruhga moslashtirishga majbur bo‘ladi. Ijtimoiy tarmoqlar esa zamonaviy davrning eng kuchli ta’sir kanallaridan biri bo‘lib, u yerda algoritmlar bir xil mazmundagi kontentni ko‘p marta takrorlab, foydalanuvchining dunyoqarashini bir yoqlama shakllantirishi mumkin.

Huquqiy va institutsional omillar ham bu jarayonda muhim ahamiyatga ega. Profilaktika tizimining zaifligi shuni anglatadiki, xavfli tendensiyalar erta bosqichda aniqlanmaydi va ularga faqat muammo chuqurlashgandan keyin e’tibor qaratiladi. Bu esa samarali profilaktika o‘rniga kechikkan reaksiya paydo bo‘lishiga olib keladi. Huquqiy savodxonlik pastligi esa yoshlarning axborotni tanqidiy baholash qobiliyatini zaiflashtiradi. Huquqiy bilim yetarli bo‘lmaganda shaxs manipulyativ g‘oyalarni aniqlay olmaydi va noto‘g‘ri axborotni haqiqat sifatida qabul qilish ehtimoli ortadi.

Erta diagnostika modeli

Erta diagnostika modeli yoshlar orasida mafkuraviy og‘ishlarni boshlang‘ich bosqichda aniqlash va ularning chuqurlashib ketishining oldini olishga qaratilgan tizimli yondashuvdir. Ushbu modelning asosiy g‘oyasi shundan iboratki, xavfli o‘zgarishlar birdan paydo bo‘lmaydi, balki kichik psixologik va xulqiy signallar orqali asta-sekin shakllanadi. Shu sababli diagnostika jarayoni kuzatuv, tahlil va baholashga asoslanadi.

➤ Modelning birinchi elementi “xavf signallari” tizimi hisoblanadi. Bu tizim shaxsning kundalik xulq-atvori va psixologik holatidagi o‘zgarishlarni aniqlashga xizmat qiladi. Eng muhim signallardan biri xulq o‘zgarishidir. Bunda ilgari faol, ochiq va muloqotga moyil bo‘lgan shaxsning keskin ravishda yopiq, agressiv yoki befarq holatga o‘tishi kuzatiladi. Yana bir signal keskin fikrlar paydo bo‘lishidir. Bu holatda yosh odam muqobil fikrlarni rad etadi, o‘z qarashlarini mutlaq haqiqat sifatida ko‘rsatadi va “oq-qora” tarzidagi fikrlashga o‘tadi. Uchinchi muhim belgi ijtimoiy ajralish bo‘lib, shaxsning do‘stlar, oila va jamoaviy faoliyatlardan uzoqlashishi bilan namoyon bo‘ladi.

➤ Ikkinchi komponent psixologik testlar va monitoring usullaridir. Bu bosqichda standartlashtirilgan psixologik testlar orqali shaxsning emotsional barqarorligi, stressga chidamliligi, tanqidiy fikrlash darajasi va ijtimoiy moslashuv qobiliyati baholanadi. Monitoring esa doimiy kuzatuv asosida olib borilib, xulqdagi o‘zgarishlar vaqt davomida qayd etiladi. Bu jarayonda psixologlar, pedagoglar va ijtimoiy xodimlar hamkorlikda ishlaydi.

➤ Uchinchi element ta’lim muassasalarida kuzatuv mexanizmidir. Maktab va oliy ta’lim tizimlari yoshlar bilan eng ko‘p aloqada bo‘ladigan institutlar hisoblanadi. Shu sababli bu yerda muntazam psixologik kuzatuv tizimi yo‘lga qo‘yiladi. Dars jarayonidagi ishtirok, tengdoshlar bilan munosabat, konflikt holatlari va intizomdagi o‘zgarishlar diagnostika uchun muhim ma’lumot manbai bo‘lib xizmat qiladi.

➤ To‘rtinchi komponent oila va maktab hamkorligi modelidir. Erta aniqlash jarayonida faqat ta’lim muassasasi yoki faqat oila yetarli emas. Ikki tizim o‘rtasidagi doimiy axborot almashinuvi muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar farzanddagi xulqiy va emotsional o‘zgarishlar haqida maktab bilan muntazam aloqada bo‘lishi kerak, maktab esa o‘z navbatida kuzatuv natijalarini oilaga yetkazib boradi. Bu hamkorlik xavfli tendensiyalarni erta bosqichda aniqlash va tezkor choralar ko‘rish imkonini beradi.

Shu tarzda erta diagnostika modeli kompleks yondashuvga asoslanib, psixologik kuzatuv, pedagogik monitoring va oilaviy hamkorlikni bir tizimga birlashtiradi.

PROFILAKTIKA TIZIMI (OLDINI OLISH)

Mafkuraviy og'ishlarning oldini olish faqat nazorat yoki cheklov bilan emas, balki shaxsning ichki resurslarini mustahkamlash, ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirish va huquqiy savodxonlikni oshirish orqali amalga oshiriladi. Profilaktika tizimi uch asosiy yo'nalishda ishlaydi: psixologik, huquqiy va ijtimoiy.

➤ **Psixologik profilaktika:** Psixologik profilaktika shaxsning ichki barqarorligini oshirish va salbiy ta'sirlarga chidamliligini kuchaytirishga qaratilgan.

Individual psixologik maslahat yoshlar bilan yakka tartibda ishlashni nazarda tutadi. Bu jarayonda shaxsning emotsional holati, stress omillari va xulqiy o'zgarishlari tahlil qilinadi. Maqsad muammo chuqurlashmasidan oldin psixologik yordam ko'rsatishdir. Motivatsion treninglar yoshlarning o'ziga ishonchini oshirish, hayotiy maqsadlarini aniqlash va ijobiy yo'nalishga yo'naltirish uchun qo'llaniladi. Bu treninglar shaxsning ichki bo'shliq hissini kamaytiradi va uni konstruktiv faoliyatga yo'naltiradi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish esa eng muhim komponentlardan biridir. Yoshlar axborotni tahlil qilish, manbani tekshirish, turli fikrlarni solishtirish va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmasini rivojlantirishi kerak. Bu ko'nikma manipulyativ g'oyalarga qarshi asosiy himoya vositasi hisoblanadi.

➤ **Huquqiy profilaktika:** Huquqiy profilaktika shaxsning huquqiy ongini shakllantirish va jamiyatda qabul qilingan me'yorlarni tushuntirishga xizmat qiladi. Huquqiy targ'ibot orqali yoshlar qonunlar, davlat siyosati va ijtimoiy tartib-qoidalar haqida muntazam ma'lumot oladi. Bu jarayon ularning huquqiy madaniyatini oshiradi. Yoshlar huquqlarini tushuntirish shaxsning o'z huquqlarini bilishi va himoya qila olishi uchun muhimdir. Huquqlarini bilgan yosh manipulyatsiyaga kamroq beriladi, chunki u axborotni tanqidiy baholay oladi. Huquqiy javobgarlikni anglatish esa har qanday noto'g'ri harakatning huquqiy

oqibatlari borligini tushuntiradi. Bu ijtimoiy mas'uliyat hissini kuchaytiradi va tartib-intizomni shakllantiradi.

➤ **Ijtimoiy profilaktika:** Ijtimoiy profilaktika yoshlarni sog'lom muhitga jalb qilish va ularning bo'sh vaqtini foydali faoliyat bilan to'ldirishga qaratilgan. Yoshlar klublari shaxsning ijtimoiy faolligini oshiradi va unga ijobiy guruh muhitini yaratadi. Bu klublar orqali yoshlar o'z qiziqishlarini rivojlantiradi va jamiyatga integratsiyalashadi. Sport va madaniy tadbirlar emotsional zo'riqishni kamaytiradi, jamoaviylikni shakllantiradi va sog'lom turmush tarzini mustahkamlaydi. Bunday faoliyatlar salbiy ta'sirlarga bo'lgan bo'shliqni kamaytiradi. Internet xavfsizligi dasturlari esa raqamli muhitda xavfsiz foydalanish ko'nikmalarini shakllantiradi. Yoshlar zararli kontentni ajratish, shubhali manbalarni aniqlash va axborot gigiyenasiga rioya qilishni o'rganadi.

Psixologik-huquqiy model

Taklif etilayotgan psixologik-huquqiy model mafkuraviy og'ishlarni faqat bitta yo'nalishda emas, balki kompleks tizim orqali boshqarishga asoslanadi. Modelning asosiy maqsadi — xavfli holatlarni erta aniqlash, ularning darajasini baholash va bosqichma-bosqich aralashuv orqali ijobiy ijtimoiy moslashuvni ta'minlashdir. Model to'rtta ketma-ket bosqichdan iborat.

1. Birinchi bosqich erta aniqlash hisoblanadi. Bu bosqichda shaxs xulq-atvoridagi, emotsional holatidagi va ijtimoiy munosabatlaridagi o'zgarishlar kuzatiladi. Maktab psixologi, sinf rahbari va ota-onalar tomonidan qayd etilgan signallar asosida dastlabki xavf belgilarini aniqlash amalga oshiriladi. Bu yerda asosiy maqsad muammoni erta bosqichda "ko'rish" va uni hujjatlashtirishdir.

2. Ikkinchi bosqich risk darajasini baholashdir. Aniqlangan signallar chuqur tahlil qilinadi va shaxsning xavf darajasi past, o'rta yoki yuqori kategoriyalarga ajratiladi. Bu jarayonda psixologik testlar, suhbatlar va ijtimoiy monitoring natijalari asos bo'lib xizmat qiladi. Risk darajasini to'g'ri baholash keyingi aralashuv strategiyasini aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

3. Uchinchi bosqich psixologik aralashuvdir. Bu bosqichda individual yoki guruhli psixologik yordam ko'rsatiladi. Shaxs bilan ishlash jarayonida uning emotsional holati barqarorlashtiriladi, tanqidiy fikrlash ko'nikmalari rivojlantiriladi va ijobiy hayotiy maqsadlar shakllantiriladi. Zaruratga qarab motivatsion suhbatlar, treninglar va maslahatlar qo'llaniladi.

4. To'rtinchi bosqich huquqiy va ijtimoiy nazorat bosqichidir. Bu bosqichda shaxsning ijtimoiy muhitga qayta integratsiyasi nazorat ostida amalga oshiriladi. Huquqiy tushuntirish ishlari olib boriladi, ijtimoiy faoliyatga jalb qilinadi va uning xulqidagi o'zgarishlar muntazam monitoring qilinadi. Bu bosqichning asosiy vazifasi qayta xavf paydo bo'lishining oldini olishdir.

Modelning samaradorligi davlat, maktab va oila integratsiyasiga bevosita bog'liq. Davlat darajasida normativ-huquqiy asoslar va strategik dasturlar ishlab chiqiladi. Maktab tizimi amaliy kuzatuv, psixologik monitoring va ta'lim jarayonini amalga oshiradi. Oila esa shaxsning kundalik hayotidagi asosiy ijtimoiy nazorat va tarbiya institutidir. Ushbu uch tizim o'zaro uzviy ishlaganda, mafkuraviy og'ishlarning oldini olish yanada samarali va barqaror xarakter kasb etadi.

Amaliy tavsiyalar

Mafkuraviy og'ishlarning oldini olish amaliy darajada aniq va tizimli harakatlarni talab qiladi. Har bir ishtirokchi institutning o'z vazifasi bor va ular birbirini to'ldirgan holda ishlaganda natija samarali bo'ladi.

Ta'lim tizimi uchun: Ta'lim muassasalari erta diagnostika va profilaktikaning asosiy maydoni hisoblanadi. Maktablarda faqat bilim berish emas, balki shaxsiy rivojlanishni kuzatish tizimi ham ishlashi kerak.

- Har bir sinfda psixologik monitoringni muntazam yo'lga qo'yish
- O'quvchilarning xulq-atvori va ijtimoiy faolligini kuzatish
- Tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi dars metodlarini kengaytirish
- Internet va axborot xavfsizligi bo'yicha maxsus mashg'ulotlar joriy etish
- O'qituvchi va psixolog hamkorligini kuchaytirish

Psixologlar uchun: Psixologlar diagnostika va aralashuv jarayonining markaziy subyektidir.

- Xavf guruhidagi yoshlar bilan individual ishlashni kuchaytirish
- Standart testlar bilan birga chuqur suhbat metodlarini qo‘llash
- Emotsional beqarorlik va ijtimoiy izolyatsiyani erta aniqlash
- Motivatsion va rehabilitatsion dasturlarni ishlab chiqish
- Oila bilan doimiy psixologik aloqa o‘rnatish

Huquq-tartibot organlari uchun: Huquqiy tizim profilaktik va ogohlantiruvchi funksiyani bajarishi kerak.

- Yoshlar orasida huquqiy savodxonlikni oshirish bo‘yicha tizimli ishlar
- Internetdagi xavfli kontentni monitoring qilish mexanizmlarini kuchaytirish
- Profilaktika organlari va ta’lim muassasalari o‘rtasida axborot almashinuvini yo‘lga qo‘yish

• Radikal g‘oyalar tarqalishining dastlabki signallarini aniqlash tizimini takomillashtirish

- Jazolashdan ko‘ra ogohlantirish va rehabilitatsiya yondashuvini kuchaytirish

Ota-onalar uchun: Oila muhitidagi tarbiya eng muhim himoya qatlamidir.

- Farzand bilan doimiy va ochiq muloqotni yo‘lga qo‘yish
- Internet faoliyatini nazorat qilish, lekin keskin taqiqlar bilan emas
- Emotsional qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish
- Farzandning do‘stlar doirasi va qiziqishlarini bilish
- Muammolarni erta bosqichda psixolog yoki maktab bilan birga hal qilish

XULOSA

Ushbu tadqiqot yoshlar orasida mafkuraviy og‘ishlarning shakllanishi murakkab va ko‘p omilli jarayon ekanini ko‘rsatadi. Muammo faqat individual psixologik holat bilan cheklanmaydi, balki ijtimoiy muhit, axborot oqimi va huquqiy-institutsional tizimlarning o‘zaro ta’siri natijasida kuchayadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mafkuraviy og'ishlar odatda erta bosqichda kichik psixologik va xulqiy o'zgarishlar orqali boshlanadi. O'zini tasdiqlash ehtiyoji, emotsional beqarorlik va ijtimoiy izolyatsiya kabi psixologik omillar shaxsni tashqi ta'sirlarga nisbatan sezgir qiladi. Shu bilan birga, oila nazoratining zaifligi, tengdoshlar bosimi va ijtimoiy tarmoqlardagi algoritmik axborot oqimi bu jarayonni tezlashtiradi. Huquqiy savodxonlikning pastligi va profilaktika tizimlarining yetarli darajada ishlamasligi esa muammoni erta aniqlash imkoniyatini kamaytiradi.

Profilaktika tizimi mafkuraviy og'ishlarning oldini olishda eng muhim strategik yo'nalish hisoblanadi. Psixologik barqarorlikni oshirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va huquqiy ongini shakllantirish shaxsni tashqi manipulyatsiyalardan himoya qiladi. Ta'lim muassasalari, oila va huquqiy institutlar o'rtasidagi uzviy hamkorlik mavjud bo'lsa, xavfli tendensiyalarni erta bosqichda aniqlash va ularni samarali boshqarish imkoniyati sezilarli darajada ortadi.

Kelgusida ushbu sohada olib boriladigan tadqiqotlar raqamli muhitning psixologik ta'siri, ijtimoiy tarmoqlardagi algoritmik manipulyatsiya mexanizmlari va ularning yoshlar ongiga ta'sirini chuqurroq o'rganishga qaratilishi kerak. Shuningdek, erta diagnostika uchun avtomatlashtirilgan monitoring tizimlarini ishlab chiqish, psixologik risk indikatorlarini matematik modelga aylantirish ham muhim yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi. Bu yondashuvlar profilaktika tizimini yanada aniq, tezkor va samarali qilishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi “Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida”gi Qonun. – Toshkent, 2016 (yangilangan tahrirlar bilan).
3. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent, 2024.
4. O'zbekiston Respublikasi “Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida”gi Qonun. – Toshkent.
5. Bandura A. *Social Learning Theory*. – Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1977.

6. Erikson E. H. *Identity: Youth and Crisis*. – New York: W. W. Norton & Company, 1968.
7. Beck A. T. *Cognitive Therapy and the Emotional Disorders*. – New York: International Universities Press, 1976.
8. Tajfel H., Turner J. C. *The Social Identity Theory of Intergroup Behavior*. – 1986.
9. UNESCO. *Preventing Violent Extremism through Education*. – Paris, 2017.
10. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). *Handbook on Preventing Violent Extremism*. – Vienna, 2019.
11. World Health Organization (WHO). *Adolescent Mental Health*. – Geneva, 2021.
12. OECD. *Youth and Skills Report*. – Paris, 2023.
13. Зимняя И. А. Психология обучения и воспитания. – Москва, 2004.
14. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва, 1975.
15. Карбанова О. А. Психология развития личности подростка. – Москва, 2010.
16. O‘zbekiston Milliy universiteti ilmiy ishlari to‘plami. – Toshkent, 2022–2025.
17. Ijtimoiy fanlar bo‘yicha maqolalar to‘plami (mahalliy ilmiy jurnallar). – Toshkent, 2023–2025.